

Studiu de caz: Italia și politica de alianțe (1880-1882)

Cuprins

4.1. Obiective.....	1
4.2. Fundamentele ideologice ale politicii externe italiene după Unitate.....	1
4.3. Politica de securitate a Stângii, 1876-1882.....	4
4.4. Criza tunisiană și repercursiunile ei asupra politicii italiene.....	5
4.5. Tripla Alianță: aparatul diplomatic al negocierilor și termenii acordului.....	9
4.6. Bibliografie.....	12
4.7. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare.....	13
4.8. Lucrare de evaluare	17

4.1. Obiective

- Fixarea principalelor repere cronologice ale perioadei studiate.
- Identificarea etapelor de desfășurare a fenomenului politico-diplomatic studiat.
- Descoperirea coordonatelor externe și interne de manifestare a politicii Marilor Puteri.
- Argumentarea diverselor teorii privind evoluțiile sistemului internațional la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX.

4.2. Fundamentele ideologice ale politicii externe italiene după Unitate

Alianța politico-militară încheiată de Italia cu Imperiile Centrale, la 20 aprilie 1882, a constituit fundamentul politicii sale externe până la izbucnirea Primului Război Mondial, adică pentru mai bine de treizeci de ani. Asupra originii și evoluției Triplei Alianțe precum și asupra parcursului politicii externe italiene în intervalul 1882-1914, s-a scris, în ultimul secol, un număr enorm de studii și lucrări. Ceea ce face imposibilă și totodată inutilă, în cadrul acestui studiu, o expunere amănunțită și completă a modului în care s-a conturat și materializat opțiunea italiană pentru alianța cu Austro-Ungaria și Germania. Prin urmare, referirile aici inserate privesc doar aspectele esențiale ale problemei. În refacerea sumară a acestui parcurs, un punct de plecare util îl poate constitui "cheia de interpretare" a fundamentelor ideologice ale politicii externe italiene postunitare furnizată de Carlo Morandi. Într-o țară de recentă formație unitară, lipsită așadar de tradiție statală și diplomatică, problemele de politică externă nu puteau fi simțite și văzute altfel decât în lumina principiilor ce inspiraseră procesul constitutiv al Statului, în special acelea al libertății și al naționalităților. Numai că acest principiu al naționalităților (și odată cu el liberalismul european) intra în criză în Europa aproape concomitent cu momentul afirmării sale în Italia. Triumful prusac din 1870 era actul ce sancționa sfârșitul Europei pașoptiste și a idealurilor sale. Principiul naționalităților nu se releva a

fi reactivul unei noi colaborări între popoare și ceda tot mai mult locul jocului dur al echilibrului de forțe. Și pentru că acest proces era, în mod natural, mult mai avansat în Europa decât în Italia, aceasta din urmă se va găsi în situația de a-și elabora strategiile de politică externă într-un moment în care, încă impregnată de spiritul risorgimental, era deja în întârziere în raport cu noua atmosferă europeană.

Întârzierea, respectiv diferențele de percepție asupra politicii internaționale nu s-au observat atâta timp cât Europa a rămas în pace și atâta timp cât Dreapta s-a aflat la putere iar Ministrul său de Externe, Visconti Venosta, a reușit să împace cu realism principiul naționalităților cu acela al echilibrului. Dar o atare politică de echilibru, "fără angajamente" a trebuit să fie abandonată odată cu criza orientală din 1876-78 și instalarea Stângii la putere (martie 1876), criză ce a impus ieșirea dintr-o condiție ce nu mai putea fi susținută și care se traducea într-o izolare de fapt. S-a consumat în acei ani (1876-1881), cu oameni ca Benedetto Cairoli și Crispi, ultima iluzie a mazzinienilor deveniți guvernanți de a contempla Europa popoarelor a lui Mazzini în furtunile Europei conservatoare. Iluzie ce va culmina în eșecul din Tunisia ce urma să aibă doar efectul de a accelera o decizie definitivă în direcția și în spiritul opuse. Paradoxul situației în care s-a aflat Italia după momentul Tunisia a fost, în fapt, acela de a putea reacționa contra Franței nu printr-o reafirmare a principiului naționalităților ci printr-o renunțare explicită la el ca și canon al politicii sale externe. Dincolo de fundamentele ideologice s-au aflat însă o serie întreagă de realități interne și externe la fel de determinante în procesul decizional relativ la politica externă.

După 1870 *chestiunea romană* a fost vectorul care a dominat pentru ani buni strategia externă italiană. Faptul că Franța a continuat să susțină provizoriul poziției italiene la Roma, precum și existența unui Papă reluctant în relațiile cu Statul italian au constituit motive continue de preocupare pentru guvernanți și în același timp, pentru o parte a spectrului politic, argumente în favoarea unei apropieri de Germania, inclusiv în sensul unei alianțe. Numai că în optica particulară a Ministrului de Externe Visconti Venosta (decembrie 1869 – martie 1876), această situație nu era definitivă. Putea oricând să se schimbe și, în așteptarea unor asemenea evoluții era preferabil inactivismul pentru a nu se prejudicia eventualele deschideri. Politica lui Visconti Venosta avea parțialitatea ei înclinând mai mult spre Franța decât spre Germania, în spiritul unei tradiții francofile a liderilor de Dreapta. Ipoteza alianței era însă exclusă. Relații bune cu toți: acesta era consemnul Dreptei, și această linie va fi menținută chiar și după izbucnirea insurecției în Bosnia-Herzegovina (iulie 1875). Opinia publică italiană, în bună măsură dezinformată asupra problemelor de politică externă, nu va aprecia și nu va înțelege o atare conduită, în special în contextul

internațional creat de redeschiderea crizei orientale. Ca de altfel și o bună parte a spectrului politic și diplomatic ce vedea în planurile austriece de expansiune în Balcani ocazia, poate unică, de ajustare a frontierelor în Trentino și pe Isonzo în baza principiului compensațiilor.

Test 1.

1.1. Care erau fundamentele ideologice ale politicii externe italiene în epoca post-unitară?

.....

1.2. Identificați vectorii de lungă durată ce au determinat politica externă italiană.

.....

4.3. Politica de securitate a Stângii, 1876-1882

Prin urmare, instalarea Stângii la putere va fi însoțită de speranța în mari schimbări în strategia externă italiană. Așteptările aveau însă să fie înșelate. Stânga era sensibil divizată în raport cu politica externă și primele sale experiențe guvernamentale, grație și intervenției Regelui, au însemnat, în bună măsură, menținerea liniei preexistente. Este adevărat, cu un minus evident de coerență și stabilitate, caracteristică ce a accentuat indiscutabil vulnerabilitatea Italiei în plan internațional. Nu guvernării ne lipsesc ci “concepția directivă”, avea să se lamenteze Ambasadorul la Viena, Di Robilant. Accesul Stângii la putere i-a încurajat în schimb pe iredentiști să-și intensifice acțiunile: între altele, în octombrie 1876 Garibaldi adresa un apel camarazilor din Trentino invitându-i să fie pregătiți de acțiune în primăvară, iar în 1877 republicanul napoletan Matteo Renato Imbriani, unul dintre cei “1000”, fonda *l'Associazione per l'Italia irredenta*. Guvernul, sub președinția lui Agostino Depretis (martie 1876 – martie 1878), în loc să pună capăt unor asemenea manifestări va protesta la Londra și la Berlin contra proiectelor austriece privind Bosnia-Herzegovina în ideea de a acredita principiul potrivit căruia Italia avea dreptul la compensații, în cazul unei modificări a *status quo*-ului în Balcani. Deși evident era o noutate în strategia externă italiană, ideea nu se va demonstra fructuoasă, ba dimpotrivă. Ministrul austro-ungar de Externe, Andrassy, va răspunde arătând că guvernul imperial este dispus să examineze în mod amical dorința Italiei de a obține o compensație teritorială atâta timp cât din discuție era exclus teritoriul austro-ungar și albanez!

Discretele aluzii la Tripoli și Tunis sugerau Italiei că trebuia să renunțe nu doar la provinciile italiene ale imperiului ci și la orice proiect privind transformarea Adriaticii, în “mare italiană”(teritoriul albanez). Cabinetul de la Roma era în același timp avertizat că la primul semn de agresiune [din partea Italiei], Austria va ataca”. În preajma congresului de la Berlin, Ministrul de Externe Corti avea să afirme “că politica cabinetului precedent” – tandemul Depretis-Tornielli (Secretar General al MAE) – “adusesse Italia la două degete de un război cu Austria”!

În primăvara anului 1877, pe când raporturile cu Viena se deteriorau rapid, un alt motiv de îngrijorare avea să fie oferit de evoluția situației politice în Franța: la 16 mai, MacMahon procedase la dizolvarea Camerei deputaților, majoritar republicană și instalase în fruntea guvernului un Premier monarhist. La scurt timp clericaliile francezi reluau demonstrațiile anti-italiene, guvernul de la Roma fiind obligat să înfrunte din nou spectrul chestiunii romane. În acest climat de tensiune, Președintele Consiliului, Depretis va consimți să prospecteze, ocolind însă canalele diplomatice normale, ideea unei alianțe cu Germania. În acest scop, în septembrie 1877, Francesco Crispi, Președinte al Camerei deputaților, a fost trimis într-un turneu în capitalele europene (Paris, Berlin, Viena), avînd însărcinarea secretă de a obține de la cancelarul german von Bismarck, o alianță cu funcție atât anti-franceză cât și anti-austriacă! Depretis și Crispi vizau o alianță defensivă italo-germană și sperau ca în schimbul ajutorului militar italian contra Franței, Germania fie să se opună instalării Austriei în Bosnia-Herzegovina, fie să ceară compensații pentru Italia în Trentino în cazul în care anexarea s-ar fi produs. Bismarck a refuzat să discute însă asupra acestor două opțiuni propunând în schimb o alianță defensivă și ofensivă contra Franței.

În privința compensațiilor impuse de o eventuală expansiune austriacă în Balcani, cancelarul german a sugerat Albania, dar emisarul italian a respins această variantă (așa cum Di Robilant respinsese “pământurile africane” oferite de Andrassy în 1876), arătând că singura compensație acceptabilă pentru opinia publică italiană era Trentino. Ideea alianței anti-franceze a fost însă agreată de Crispi numai că, revenit în Italia, va descoperi că dispoziția lui Depretis pentru perfectarea unui tratat se diluase aproape complet: alegerile politice desfășurate în octombrie 1877 în Franța se încheiaseră cu o victorie republicană și ca atare nu mai era necesar să se accepte oferta germană. Ipoteza alianței se întorcea așadar în adormire!

Eventualitatea unei expansiuni austriece în Balcani a continuat însă să-l preocupe pe Depretis și în intervalul imediat următor. Necesitatea neutralizării pericolului unei Austrii preponderente în Adriatică și în sud-estul european îl va determina, la începutul anului 1878, să studieze cu atenție și posibilitatea situării Italiei de partea

“acelor puteri care doreau [stabilirea în Orient a] unei bariere înalte și rezistente contra unor ulterioare invadări ale Austro-Ungariei”, prin asta înțelegându-se, înainte de toate, un raport privilegiat cu Anglia. Un atare raport, gîndea Depretis, putea conduce în anumite circumstanțe și la “rezultate pozitive” (compensații) în Mediterana, în teritoriile aflate încă sub suzeranitate otomană, de la Egipt la Tripoli și Tunisia. Era indiscutabil o evoluție în concepția lui Depretis privind politica de compensații, dar ipoteza ca atare a unei apropieri de Anglia nu a mai apucat să capete o formă concretă pentru că la jumătatea lunii martie 1878 guvernul său a fost obligat să se retragă de la putere.

În noul Cabinet format de Benedetto Cairoli (26 martie – 19 decembrie 1878), mult mai reprezentativ prin componență pentru Stînga, conducerea Ministerului de Externe a fost încredințată unui diplomat de carieră, Luigi Corti, Ministrul plenipotențiar al Italiei la Constantinopol. Corti a acceptat însărcinarea grație cererilor insistente ale Regelui și grație agreementului lui Visconti Venosta (expertul în materie de politică externă al Dreptei!). Condiția principală avansată însă de diplomatul lombard în schimbul participării la guvernare a fost adoptarea unei anumite linii de politică externă ce presupunea, între altele, normalizarea relațiilor cu Austro-Ungaria, așezarea lor “pe un picior de francă și onestă cordialitate”. Obiectivele politicii sale erau pacea și echilibrul european și, dincolo de toate, evitarea oricărei aventuri. Corti nu considera probabila instalare a austriecilor în Bosnia-Herzegovina “funestă pentru interesele italiene”, iar ideea compensațiilor o găsea ridicolă; coloniile din Africa n-ar fi însemnat decât cheltuieli inutile și surse continue de complicații diplomatice, iar Trentino semnifica războiul cu Austria. Ca atare, noul Ministru de Externe a respins imediat propunerea avansată de Disraeli, în februarie '78, privind o alianță anti-rusă cu Marea Britanie, iar în aprilie '78 a abandonat și tratativele cu Austro-Ungaria privind eventualele compensații în Mediterana.

La începutul verii și-a constrâns colegii de cabinet să accepte instrucțiunile pregătite în vederea participării la Congresul de la Berlin, instrucțiuni ce nu lăsau nici un echivoc în privința conduitei ce urma să o adopte: misiunea plenipotențiarilor italieni, extrem de labilă, era aceea de a insista pentru o ocupație limitată și temporară a Bosniei și de a “studia terenul pentru a vedea dacă este conformă cu interesele și demnitatea guvernului Regelui avansarea unei cereri de compensații”. Odată ajuns la Berlin, Corti s-a ferit însă să caute sprijinul unora sau altora dintre Marile Puteri pentru obiectivele italiene, evitând practic contactele preliminare, iar în ședința din 28 iunie și-a dat acordul pentru ocuparea Bosniei-Herzegovina de către Austro-Ungaria. Credința în înțelepciunea strategiei sale precum și în faptul că nu existau alte alternative, i-a fost în mod brutal zdruncinată, pe 8 iulie '78, la aflarea veștii că Marea Britanie obținuse

în administrare insula Cipru. Cu toate acestea, deși timp era încă pentru a se mai salva ceva, Corti a preferat să mențină linia de "riguroasă imparțialitate", lăsând să cadă propunerea Secretarului de Stat german, von Bülow, ca Italia să ocupe Tunisia și ignorând aluziile lui Salisbury la faptul că în Africa de nord e loc și pentru Franța în Tunisia, și pentru Italia în Tripolitania. Cîteva zile mai tîrziu Ministrul italian de Externe revenea la Roma "cu mâinile curate și goale", exact așa cum își propusese. Rezultatele Congresului de la Berlin, cele făcute publice (nu se cunoștea nimic, nici măcar la nivel oficial, relativ la tratativele purtate în culisele congresului între Waddington, Salisbury și Bismarck pe marginea chestiunii tunisiene), aveau să fie primite în Italia cu o explozie de indignare confirmându-se astfel existența unei periculoase fracturi în relația cercurilor dirigente cu sectoare importante ale opiniei publice. Demonstrații cu largă participare au avut loc în numeroase orașe și, atât ambasada din Roma cît și variile consulate austro-ungare au făcut obiectul unor repetate manifestări ostile. În octombrie 1878, Corti va demisiona în semn de protest față de refuzul guvernului de a pune capăt demonstrațiilor anti-austriece și odată cu el Miniștrii de Război și al Marinei. În decembrie, ca urmare a atentatului lui Passanante contra Regelui, la Napoli, considerat un simptom în plus al incapacității guvernului de a gestiona țara, Cairoli va demisiona.

Cel de al III-lea Minister Depretis, constituit la finele lui 1878 a rezistat doar șapte luni, până în iulie '79, fiind înlocuit de un nou guvern Cairoli, remaniat și el după numai patru luni. Instabilitatea ministerială, și mai pronunțată în acest interval, accentua slăbiciunea Italiei în plan extern și faptul era cu atât mai deplorabil cu cît coincidea cu apariția unui nou element pe scena internațională: alianța austro-germană perfectată la Viena, în octombrie 1879. Existența unui raport privilegiat austro-german făcea și mai delicată poziția italiană în raport cu Viena măbind factorul de risc constituit de irredentism. Pe de altă parte, decizia guvernului Cairoli de a recunoaște anticipat independența României, în decembrie '79, determina noi reproșuri din partea Berlinului și accentua climatul de tensiune existent deja în relațiile italo-germane de aproximativ doi ani. Concomitent, raporturile cu Viena erau puse la grea încercare cu ocazia funeraliilor de stat organizate pentru generalul Avezzana, cel care în 1867 condusese invazia în statele pontificale, funeralii transformate într-o violentă manifestare irredentistă. În ciuda faptului că după acest episod guvernul a acționat cu energie în vederea calmării agitațiilor anti-austriece, relațiile cu imperiul vecin au rămas încordate. Mai mult, la începutul primăverii lui 1880, Austro-Ungaria a decis să întărească efectivele garnizoanelor din Trentino și, pentru câteva săptămâni, războiul a părut iminent. Un motiv de îngrijorare suplimentar era oferit și de evidenta activizare a politicii franceze în Tunisia, fapt ce nu putea converge decât spre o finalitate dăunătoare

intereselor italiene în acel spațiu. În acest context, opțiunea alianțelor avea să revină în actualitate.

Acțiunea guvernului italian în această direcție a rămas destul de confuză, pentru încă un an și jumătate aproximativ, dar o anumită alegere era sesizabilă deja de la începutul anului 1880. În februarie 1880 de exemplu, după primele contacte cu sferile dirigente italiene, Ministrul român la Roma raporta că: "... Politica intimă a Italiei se consideră cam nehotărâtă încă. Ea deși cam cochetează cu Rusia, nu vrea să se încurce cu dânsa, neoferindu-i nici o perspectivă de vreun avantaj... Se crede că până la sfârșit se va înțelege cu Germania de la care poate spera a dobândi nordul Africii". Aprecieri asemănătoare avea să transmită, câteva luni mai târziu, și Însărcinatul cu Afaceri, Mihail Obedenaru:

"...Depuis que l'Allemagne prête son patronage à l'Autriche, le Cabinet de Rome semble se ranger du côté de ces deux Puissances. La mortification qui lui a été infligée par la France dans les affaires tunisiennes, pousse encore plus notre soeur aînée vers l'Allemagne. N'oublions pas cependant les habitudes de mobilité et d'hésitation qui la fait osciller entre deux ou plusieurs directions [s.n.]".

Oportunitatea unei aderări la alianța austro-germană era într-adevăr adusă în discuție, în martie 1880, din inițiativa Coroanei. La însărcinarea lui Umberto I, Ambasadorul la Viena Di Robilant și, probabil, cel la Berlin, De Launay au fost invitați să răspundă, între altele, la următoarea întrebare: "...5° Dacă se crede posibilă, utilă, convenientă asocierea la Alianța [austro-germană], și în ce condiții". Răspunsul contelui Di Robilant (singurul păstrat se pare) a fost unul negativ: "Nu consider nici utilă nici convenientă asocierea la alianța Austro-Germană pentru că vocea noastră n-ar reuși să se facă auzită în acest concert, și într-o asemenea companie ne-ar reveni rolul deținutului în mijlocul a doi jandarmi, a mi se ierta această vulgară comparație. De altfel și dacă am dori-o nu o cred posibilă, pentru că Austria neîncrezându-se în noi n-ar admite să ne aibă drept terț, și Germaniei puțin i-ar folosi această asociere a noastră, pentru că în circumstanțe determinate ar putea... dăuna acelei influențe preponderente pe care o exercită asupra aliatului său". Evident, ceea ce dezavua Ambasadorul italian, nu era ideea unei alianțe cu Viena și Berlin, ci momentul ales pentru negocierea ei. Di Robilant, nu trebuie uitat, se număra deja de ani buni printre susținătorii politicii de intimitate cu Imperiile Centrale; dorea însă să obțină această relație cu minimum de sacrificii și obligații. Deschiderea tratatelor prea devreme, în grabă, echivala în optica sa, cu situarea pe poziția postulantului, la dispoziția celor mai puternici.

Pentru moment, guvernul italian trebuia să facă eforturi pentru a elimina tensiunea existentă în relațiile cu Viena adoptând o "atitudine preventivă constantă și energică pentru a putea împiedica orice manifestare iredentistă... Politica noastră externă trebuie să fie demnă, dar foarte rezervată, abținându-ne de la inutile intervenții în situații în care nu avem interese directe în joc. Înainte de toate

trebuie să ne preocupăm de redobândirea încrederii Cabinetelor [Marilor Puteri] și un factor important pentru a o redobândi ar fi stabilitatea guvernamentală. Cu schimbări continue de Cabinet nu este de sperat ca Europa să aibă din nou încredere în noi (4°)". Cel puțin în parte, această linie politică va fi îmbrățișată de cabinetul italian. Începând cu vara anului 1880 guvernele de la Roma și Viena s-au străduit să amelioreze raporturile bilaterale, partea italiană făcând chiar o serie de sondaje asupra posibilității unei apropieri politice. Haymerle, Ministrul austro-ungar de Externe, extrem de sceptic în privința evoluției relațiilor cu Rusia, ar fi agreat o înțelegere cu Italia: posibilele baze ale unui asemenea acord ar fi putut fi, de o parte, neutralitatea Italiei într-un eventual război austro-rus, de cealaltă promisiunea Vienei de a sprijini aspirațiile italiene în Africa de nord. Însă din varii motive, tratativele purtate în intervalul octombrie 1880 - martie 1881, au rămas fără urmări. Principalul obstacol a fost opoziția Berlinului. În optica lui Bismarck Italia era incapabilă să respecte angajamentele asumate, guvernele sale erau prea slabe și instabile pentru a putea promova o politică externă serioasă, iar obiectivele urmărite în Mediterana erau exagerate. Cancelarul german avea însă și un alt motiv pentru care nu dorea încheierea unui acord între Roma și Viena: odată asigurată în privința neutralității italiene, Austro-Ungaria ar fi putut deveni dezinteresată de politica germană vizând refacerea *Dreikaiserbund*-ului. Indecizia părții italiene – mai concret aversiunea lui Depretis pentru un acord cu Imperiile Centrale, combinată cu dorința de a menține relații bune cu Franța – a contribuit și ea substanțial la blocarea discuțiilor.

Test 2.

2.1. Ce fel de linie politică a promovat guvernul italian la Congresul de la Berlin?

.....

.....

.....

4.4. Criza tunisiană și repercursiunile ei asupra politicii italiene

Detonatorul reluării tratatelor cu Imperiile Centrale a fost reacția de indignare unanimă a opiniei publice italiene, provocată de vestea ocupării de către francezi a Tunisiei și a impunerii protectoratului prin tratatul de la Bardo, la 12 mai 1881. Valoarea morală, politică, economică și strategică a Tunisiei pentru Italia era covârșitoare. Situată la mică distanță de Sicilia, apărea drept prelungirea naturală africană a peninsulei; condițiile fizice și climatice asemănătoare cu cele din *Mezzogiorno*, favorizaseră de mult timp un important flux migrator italian. În 1879, sursele oficiale italiene indicau un total de

9000 de conaționali stabiliți în Tunisia, dar publiciștii timpului, inclusiv cei francezi urcau numărul lor la 30.000, contra a numai 3000 de francezi. Italia considera legitimă și indiscutabilă autoritatea sa asupra Tunisiei în baza principiului naționalităților: acolo trăiau și munceau câteva mii de fii ai săi! Un tratat încheiat cu beyul local, în septembrie 1868, garanta numeroșilor rezidenți italieni regimul capitulațiilor, adică jurisdicția consulară, asigurând în același timp, prin clauza națiunii cele mai favorizate, paritatea cu Franța în plan economic. Până la congresul de la Berlin s-a crezut posibilă menținerea *status quo*-ului în baza regimului în funcție. Situația s-a schimbat din momentul în care Bismarck, interesat să deturneze atenția Franței de la orice idee de revanșă, a încurajat Parisul să ocupe acest teritoriu. Pentru a calma resentimentele deșteptate prin instalarea în Cipru, britanicii au acordat și ei undă verde Franței pentru instalarea în Tunisia. Singur guvernul italian nu intuit parcursul întregii chestiuni, nu a știut să pună în relație această problemă cu evenimentele din Balcani și Levant, altfel spus, nu a fost capabil să conceapă o strategie mediteraneană într-un moment în care tocmai echilibrul în Mediterana era repus în discuție de criza orientală. Nici înainte, nici pe parcursul congresului nu s-a urmărit obținerea unui angajament din parte guvernului francez privind respectarea *status quo*-ului. În 1880, când guvernul Cairoli a încercat să găsească sprijin diplomatic contra inițiativelor franceze în Tunisia, n-a reușit altceva decât să constate propria izolare. Criza tunisiană a fost dramatică tocmai pentru că a adus tinerei națiuni italiene dovada irefutabilă a acelei izolări internaționale de care se temuse permanent după Unitate. Sub efectul "palmei" primite în Tunisia Italia a ajuns să vadă pentru prima oară în Franța un obstacol în calea progresului său ca Stat național, un pericol pentru propria siguranță în Mediterana. Doar odată cu dispariția unei întregi generații "rana" se va vindeca parțial.

La 14 mai 1881, sub impactul manifestărilor incriminatorii ale opiniei publice, guvernul Benedetto Cairoli a demisionat. După tentativa nereușită a lui Quintino Sella de a forma un guvern de dreapta, în speranța că acesta va fi mai bine văzut și primit la Berlin, succesiunea i-a revenit lui Agostino Depretis, avantajat și de o recompactizare a grupurilor Stângii (29 mai). Noutatea celui de al IV-lea guvern Depretis consta în poziția posibilistă a Ministrului de Externe, Pasquale Stanislao Mancini, precum și în prezența la *Consulta* în calitate de Secretar General a lui Alberto Blanc, diplomat ce condiționase acceptarea postului, potrivit presei, de o apropiere de Germania și Austria. Deși aceasta părea să fie și intenția Suveranului, opțiunea se izbea încă de francofilia Președintelui Consiliului, Depretis. De la Viena, însă din rațiuni cu totul diferite, nici Di Robilant nu recomanda, pentru moment, un tratat ci o atitudine de expectativă pentru că "a face acum declarații speciale de prietenie ar

dăuna demnității noastre fără a produce vreun efect”. Aceeași opinie era susținută și de *Rassegna politica*, în numărul său din 1 august 1881. În respectiva publicație se putea citi, între altele, că “*ar fi suficientă [pentru Italia] intenția fermă de a seconda politica austriacă în Orient, pentru că [astfel] ne-am face prietenă alături de Austria, și Germania [s.n.]*”. Sugestia merită a fi reținută, pentru că în scurt timp avea să devină, în cadrele alianței, linia politică oficială adoptată de guvernul italian în relația cu statele din sud-estul european, respectiv în relația cu România. În contrast însă cu atitudinea incertă a Guvernului, s-a conturat, încă din a doua jumătate a lunii mai 1881, o mult mai evidentă mișcare a forțelor politice și a opiniei publice în favoarea apropierii de Puterile Centrale¹.

Sub presiunea exercitată de acest curent de opinie, guvernul va păși, încet dar sigur, spre alianță². Vizita Regelui Umberto I la Viena, efectuată între 27-31 octombrie 1881, avea să fie considerată, în ciuda faptului că nu aducea rezultate concrete, dovada unei alegeri deja definitive. În realitate, decantarea unui consens la nivelul grupului de decizie s-a produs câteva săptămâni mai târziu grație și unui complex de circumstanțe externe și interne “favorizante”. Semnarea la Paris, la 3 noiembrie, a unui nou tratat comercial italo-francez, într-o atmosferă de profundă cordialitate, precum și tendințele conciliatorii demonstrate în relația cu Italia de guvernul Gambetta (instalat la putere la 14 noiembrie) au sfârșit foarte repede prin a trezi suspiciunile Germaniei. Temându-se de o apropiere între cele două state, Bismarck a adoptat o atitudine voit ostilă guvernului de la Roma, menită să descurajeze o atare finalitate: la sfârșitul lunii noiembrie a pronunțat în Reichstag un amplu discurs asupra raporturilor amicale existente între Germania și Vatican, iar presa

¹ Asupra acestui argument cfr. DECLEVA, “Fra «raccoglimento» e «politica attiva». La politica estera nella stampa liberale italiana, 1870-1914”, în IDEM, *L'incerto alleato. Ricerche sugli orientamenti internazionali dell'Italia unita*, Milano, Franco Angeli, 1987: 13-35. Prima și cea mai viguroasă inițiativă în acest sens a avut-o Centrul parlamentar format dintr-un grup de oameni politici conduși de Sidney Sonnino, prin intermediul organului de presă propriu, *Rassegna Settimanale*. I s-a raliat imediat o parte a Dreptei istorice, mai exact aceea grupată în jurul ziarului *l'Opinione* ce oglindea ideile lui Minghetti și ale lui Sella. Teza alianței a fost totodată susținută de o parte a Stîngii, în principal de *Riforma*, jurnalul lui Francesco Crispi, și de *Diritto*, considerat ziarul oficial al *Consulței*. Manifestările în favoarea alianței a fost, din contră, blocate de acele grupuri ale Dreptei (Visconti Venosta, Bonghi) ce rămăneau legate de politica tradițională “de independență” și care se exprimau prin intermediul ziarului *Perseveranza* din Milano. Opoziția cea mai viguroasă venea însă din rîndurile Stîngii, din partea celui “curent guvernativ” ce-l avea în frunte tocmai pe Președintele Consiliului, Depretis, și a organului său de presă *Popolo Romano*.

² O decizie în acest sens a fost accelerată și de amenințarea redeschiderii “chestiunii romane”, ca urmare a unui incident de proporții produs la Roma în noaptea de 12 spre 13 iulie 1881, în timpul funeraliilor Papei Pius al IX-lea. Cfr. Alessandro GUICCIOLI, “Diario del 1881”, în *Nuova Antologia*, vol. 308, 1 august 1936: 303-305.

germană a vorbit insistent de lipsa de securitate a Papei. Amenințarea, al cărei mesaj deloc voalat era “chestiunea romană va fi redeschisă”, a avut efectul scontat asupra cercurilor dirigente italiene. La 29 decembrie 1881, după o amplă dezbateră a Consiliului de Miniștri, Ambasadorii la Viena și Berlin au primit instrucțiuni să declare că Regele Italiei este gata să se asocieze Germaniei și Austro-Ungariei. Era prima propunerea precisă de alianță.

Test 3.

3.1. Caracterizați importanța Tunisiei pentru Italia.

.....

3.2. Cu ce s-a deschis aparatul de negocieri ce a condus la parafarea Triplei Alianțe?

.....

4.5. Tripla Alianță: aparatul diplomatic al negocierilor și termenii acordului

Răspunsurile Austro-Ungariei la avansul cabinetului italian, inițial rezervate, au devenit în scurtă vreme încurajatoare. Bismarck a formulat într-o primă fază condiții dure pentru ca mai apoi, în februarie 1882, datorită “incidentului Skobelev” și a zvonurilor privind existența unor tratative franco-ruse să le abandoneze foarte ușor. Tratatul de alianță, negociat de Ministrul de Externe austro-ungar, Kálmoky cu Ambasadorul italian, di Robilant, și avizat de cancelarul german, a fost semnat la Viena, la 20 mai 1882. Schimbul instrumentelor de ratificare a avut loc la 30 mai 1882. Esența tratatului Triplei Alianțe consta în obligația Austro-Ungariei și Germaniei de a ajuta Italia în cazul unui război provocat de o agresiune a Franței, și în obligația Italiei de a ajuta Germania în cazul unui război franco-german provocat de o coaliție franco-rusă (art. II). În situația în care unul dintre aliați, fără provocare din partea sa, ar fi fost atacat și implicat într-un conflict (de către două sau mai multe Puteri ne-semnatare, respectiv Franța și Rusia, deci nu doar Rusia singură), *casus foederis* devenea obligatoriu pentru toate părțile contractante (art. III). În cazul, nu improbabil, în care una dintre părțile contractante ar fi fost obligată să declare război unei puteri ne-semnatare pentru a preveni o amenințare a propriei integrități, tratatul impunea celorlalte două părți obligația de a observa cel puțin o

neutralitate benevolă (art. IV). Acest articol a făcut, pe parcursul negocierilor, obiectul unor aprige dezbateri între partea italiană și cea austro-ungară. Intenția inițială a Vienei a fost de a obține o formulare potrivit căreia, în caz de necesitate, să poată ataca Rusia sau Turcia fără a mai aștepta să fie provocată și să poată conta, într-o atare situație pe neutralitatea Italiei. Ceea ce în alți termeni echivala cu libertatea absolută a politicii sale balcanice. Ca urmare a rezistențelor guvernului italian se va adopta în final o formulă de compromis potrivit căreia Italia era datoră să adopte o poziție de neutralitate benevolă doar în cazul în care, din necesitate, Austria ar fi atacat Rusia. Kálnoky a fost obligat să recunoască verbal că articolul nu se putea aplica Turciei (nefiind considerată Mare Putere), ceea ce însemna că în cazul unui război între Austria și Turcia, Italia nu era obligată la neutralitate și, deci, pentru o atare poziție ar fi putut pretinde compensații. Guvernul italian nu a reușit în schimb să introducă în textul acordului clauza formală privind "garantarea integrității teritoriale", ce constituia elementul central al cererilor formulate de Mancini; însă ceea ce s-a obținut echivala în fapt cu o garanție. Italia beneficia de aici înainte de ajutorul Imperiilor Centrale contra oricărei amenințări venite din partea Franței, era acoperită moral în confruntările cu Vaticanul, și în plus era asigurat și versantul oriental, tratatul neutralizând cauzele de conflict ce existau între Roma și Viena. Preocuparea pentru consolidarea instituției monarhice, considerată unul dintre "cei cinci piloni ai Triplei Alianțe"³ era și ea oglindită în textul tratatului: în preambul se afirma că scopul alianței, dincolo de garantarea păcii, era acela de "a întări principiul monarhic și de a asigura în acest fel menținerea intactă a ordinii sociale și politice" existente în statele respective.

Acordul din 1882 avea însă și o serie de deficiențe, unele dintre ele foarte grave pentru Italia:

1° Tratatul ignora complet interesele mediteraneene ale acesteia; nu se făcea nici o referire la chestiunea tunisiană, și nu se ofereau nici un fel de garanții contra altor "surprize africane", regatul transalpin rămânând la fel de descoperit în fața celor două Puteri dominante în această arie geopolitică, Anglia și Franța. În alți termeni textul Triplei Alianțe reflecta exclusiv interesele continentale ale Germaniei, ale Austro-Ungariei și, parțial, pe cele ale Italiei. "Încheind alianța din 1882 – avea să scrie mai târziu Di Robilant – noi ne-am expus unui război continental fără a ne asigura contra unui conflict pe mare".

2° Textul acordului nu oferea nici un fel de garanție pentru interesele Italiei în Balcani și în general în chestiunile orientale, în

³ Potrivit istoriografiei de specialitate, Tripla Alianță pentru Italia se baza pe 5 piloni: 1° Chestiunea tunisiană și relațiile cu Franța; 2° Chestiunea romană; 3° Provinciile irredente și relațiile cu Austro-Ungaria; 4° Bunele relații existente între Imperiile Centrale și Marea Britanie; 5° Salvagardarea principiului monarhic.

fața eventualității unei noi expansiuni austriece⁴. Formula generică a art. I, ce vorbea de sprijin reciproc, era aproape anulată de clauza “în limitele propriilor interese”. Cu toate acestea, în speranța unei efective tutelări a intereselor sale mediteraneene de către imperiile aliate, guvernul italian avea să dea, inutil, o interpretare mai mult decât generoasă acestui principiu, secondând în mod constant, cel puțin până la declanșarea crizei rumeliote (1885), politica austro-germană în Balcani. Inutil pentru că în tot acest răstimp, indiferent că a fost vorba de criza egipteană⁵ (1882), de Tripoli (1883) sau de criza marocană (1884), sprijinul german și austriac a rămas doar un deziderat. Faptul avea să fie confirmat chiar de Ministrul italian de Externe, Mancini, în aprilie 1884, într-o depeșă confidențială către Ambasadorul la Viena, Di Robilant: “Ar fi suficient ca eu să amintesc cum, în timp ce cu greutate obțineam nimic altceva decât un mai puțin precipitat abandon în chestiunea tunisiană și ajutorul ne era în

⁴ Este adevărat, în cursul negocierilor purtate cu Austria în iarna lui 1880-81, guvernul Cairoli încercase să aducă în discuție o clauză stipulând obligația aliaților de a respecta și apăra *status quo*-ul existent în Balcani și Levant, în baza dispozițiilor Tratatului de la Berlin. Ar fi putut fi un punct de plecare: negativ sau, mai exact, politică de non-inovare, dar cu toate acestea un instrument care ar fi permis guvernului italian să intervină în gestionarea chestiunilor balcanice alături de binomul austro-rus. Propunerea s-a lovit însă de refuzul ferm și irevocabil al Vienei și, în consecință, discuțiile au fost abandonate. Cfr. Carlo CAPASSO, *Italia e Oriente*, Firenze, 1932: 53-57.

⁵ În vremea crizei egiptene, într-o scrisoare către Președintele Consiliului, Depretis, Ministrul italian la București, Torielli, analizând evoluția politicii *Consulței* în anii de după Berlin și primele efecte ale tratatului cu Imperiile Centrale, scria: “...Până în martie 1878 nu am suferit [vreo] pagubă. Am recîștigat un pic de teren în iulie 1879. Dar după nu a urmat decât ruina. În expediția de neconceput de la Dulcigno, începută din inițiativa noastră, încheiată cu dezastrul nostru, ne pregăteam deziluziile din Tunisia alienându-ne definitiv Anglia. Am pierdut în Tunisia poziția politică, dar am conservat colonia care în interesele materiale suferi un rău limitat și probabil temporar. Acum, în Egipt, vedem coloniile noastre suprimate. Englezii erau cel mult o mie (Maltezii nu contează); proprietățile lor erau în declin; dar sutele de case italiene, profesiile multor mii de italieni sunt iremediabil pierdute. Celor ce vor întreba ce anume am vrut să facem cu politica noastră, putem noi să le răspundem: am vrut să protejăm coloniile noastre? Le-am distrus! În numele căror interese efective, incontestabile ne vom face noi de acum înainte ascultați vorbind de Egipt? Vom invoca poate Assab pentru a vorbi despre canal [Suez]? Și exodul dureros începe la Tripoli. Siria e amenințată. Dar nu mai suntem izolați! Frumoasă consolare într-adevăr, și câte profituri de pe urma separării noastre de puterile occidentale! Sunt compromise simpatiile vivace ce puțin câte puțin, cu grijă asiduă, fondasem pe lângă toate popoarele care se reconstituiau [Statele din S-E Europei, dar foarte probabil trimiterea este în principal la România cu a cărei opinie publică era în contact – *n.n.*] și care în Italia vedeau prietena naturală. Li s-a substituit persuasiunea că ne mișcăm unilateral în orbita altuia, că am uitat repede faptul de a fi fost state mici ...Și pe urmă va veni [la rând] Salonicul, poate Albania, [așa] cum este deja venită Dunărea: și [odată cu asta] blocajul comerțului nostru incipient, închis între barierele insurmontabile ale regimului prohibitiv al legilor [vamale] altuia [Austro-Ungaria]...”. ACS, *Carte Depretis*, busta 23, fasc. 81 și RDD-I: 284-86, SP, Torielli către Depretis, București, 18 iulie 1882.

mod deschis negat în afacerile din Chile-Peru, noi am fost mereu pregătiți și binevoitori auxiliari [ai Austro-Ungariei] chiar și acolo unde o subtilă analiză ar fi putut să ne inducă a discerne o divergență de interese. Sfaturile noastre, serviciile noastre au fost un fidel ecou al acțiunilor și exortațiilor Cancelariei vieneze în Muntenegru, în Serbia, în Bulgaria, în Rumelia Orientală, pe scurt în orice loc unde au apărut ori s-au dezvoltat vreunul dintre numeroșii factori ai politicii balcanice a Austro-Ungariei [s.n.]; cu toate că nu lipsea uneori, repede învinsă și reprimată însă, repulsia născută din vechi tradiții de particulară bunăvoință față de acele naționalități multă vreme nesigure în căutarea unui centru de atracție sigur. ...Dacă Italia ar fi răspuns invitațiilor Vienei la fel cum ni s-a răspuns de la Viena pentru Tunisia, pentru afacerile chiliene și mai cu seamă cum ni se răspunde acum pentru Maroc, eu nu știu dacă într-adevăr ar fi putut fi atât de expeditivă și fecundă, cum a fost în realitate, acțiunea diplomatică a Cabinetului austro-ungar la Cettinje, la Belgrad, la Sofia, la Filippopoli, și în special la București [s.n.]". Retrospectiva plină de amărăciune pe care Mancini o face propriei politici externe merită a fi reținută, dincolo de orice altceva, pentru simplul fapt că oferă imaginea exactă a ceea ce a însemnat în tot acest interval de timp politica Italiei în raport cu România!

3° Alianța cu Imperiile Centrale a impus, în mod logic, renunțarea oficială la orice acțiune politică în sens irredentist. O atare conduită a guvernului italian în relațiile cu Viena, urmărită în mod leal cel puțin pînă în vremea crizei bosniace, nu avea să echivaleze însă cu eradicarea "microbului irredentist". Dimpotrivă, martiriul lui Oberdan în același an al constituirii Triplei Alianțe semna nașterea unei politici externe a poporului distinctă de aceea a guvernului. În imaginarul popular Austria va continua să însemne "Germanii" din 1848, din 1859, cele Cinci Zile, Venezia, Palestro și San Martino și, mai recent, Lissa și Custoza. Această aversiune va rămâne vie și după 1882 constituind unul dintre "viciile originare" ale Triplei Alianțe. Era motivul principal pentru care, de exemplu, contele Torielli și Primul său Secretar la București, Alberto Pansa, între destui alți diplomați italieni, dezavuuau pactul încheiat: "...De acord cu Torielli în a dezaproba Tripla Alianță. 1° Pentru că vine prea tîrziu. Dacă la timpul său putea să prevină dezastrul din Tunisia, acum nu servește decît la a ne proteja, nominal, de pericolul ce nu există... al unei agresiuni franceze; 2° Pentru că ne expune în acest fel, în mod inutil, pericolelor unei tulburări [a relațiilor] cu Franța, cu care Italia nu se poate menține în ostilitate permanentă; 3° Pentru că în ziua în care vom fi invitați să mărșăluim în numele casus foederis-ului, nu se va mărșălui [s.n.]; și asta spre răul reputației noastre".

4° În fine, lipsea din textul tratatului o clauză eficace privind consultarea reciprocă și schimbul de idei asupra chestiunilor politice, fapt ce va contribui, în special între 1882-1885, înainte de prima

reînnoire, la marginalizarea efectivă a Italiei în cadrul alianței. În acest fel un alt “viciu originar” al Triplei Alianțe, existența unui raport preferențial austro-german, va fi și mai acut perceput în Italia. “Dreapta – avea să titreze *Lega della democrazia* în ianuarie 1883 – făcuse din Italia sclava lui Napoleon al III-lea, Sfînga a făcut-o camerista lui Franz Josef”⁶! Primii ani de existență ai Triplei Alianțe aveau să aducă numeroase și frustrante dovezi în acest sens: colocviul suveranilor Germaniei și Austro-Ungariei desfășurat la Ischl, în august 1883 fără participarea Regelui Italiei; întâlnirea Bismarck-Kálnoky, la finele aceleiași luni, la Salzburg, ocazie cu care, între altele, s-a decis alianța cu România, organizată, de asemenea, fără participarea părții italiene (Mancini); perfectarea tratatului româno-austro-german, fără ca Italia să fi fost în mod formal și oficial informată; reînnoirea *Dreikaiserbund*-ului, la 27 martie 1884, din nou, fără informarea Italiei; un al doilea colocviu între Împărații Germaniei și Austro-Ungariei la Ischl, în august 1884, la care Umberto I nu era invitat; reuniunea celor trei Împărați ai Austriei, Germaniei și Rusiei, la Skiernewice în Polonia, la jumătatea lunii septembrie 1884, unde, așa cum lăsa să se înțeleagă Ministrul de Externe austro-ungar, Italia nu fusese invitată pentru că nu avea nici un titlul care să-i permită a interveni în dezbaterile pe marginea chestiunilor balcanice ce priveau exclusiv Austro-Ungaria și Rusia, etc. Existența unor asemenea deficiențe explică în bună măsură de ce, în fapt, întreaga istorie a Triplei Alianțe, de la prima reînnoire (1887), până la ultima (1912), va fi una a eforturilor îndeplinite de Italia pentru a perfecționa termenii primului tratat, pentru a-i face conformi cu nevoile sale.

Test 4.

⁶ Cfr. DECLEVA, “La politica estera nella stampa liberale italiana...”, în *loc. cit.*: 30. La aceeași poziție de inferioritate a Italiei în cadrele alianței se referă și Torielli într-o scrisoare din mai 1883, către Președintele Consiliului, Depretis: “În politica externă e clar că nu se pot schimba liniile generale directive. Dar nu trebuie să ne facem iluzia de a crede că am crescut în importanță. Contrariul este adevărat. *Am revenit mai precis în identica situație în care trăiam înainte de 1870, cu deosebirea că atunci se spunea că Italia vroia ceea ce Franța și Anglia decideau, iar acum se spune că pentru a cunoaște opinia noastră trebuie mers la Berlin și la Viena [s.n.].* Cum îmi place a spune deschis ceea ce gândesc, voi adăuga că atunci ni se atribuiau cel puțin anumite inspirații în rezoluțiile lui Napoleon al III-lea și că acum nimeni nu presupune că suntem noi cei ce-l inspiră pe Bismarck. ...Atunci când se vrea doar dreptul de a sta liniștiți, nu se simte nevoia de a se angaja pentru a face și mai libere mâinile altuia. Poate suntem mai puțin suspecți la Viena. Dar în schimb suntem mult mai suspectați peste tot în altă parte. ...Domnia Voastră înțelege că o atare stare de fapt nu poate fi conformă cu ceea ce o națiune de 30 de milioane așteaptă de la Guvernul său. Dacă nu se recapătă puțin câte puțin o poziție mai demnă, este de temut, chiar și în politica externă, o reacție a sentimentului public și reacțiile se pot produce pe neașteptate și intempestiv. ...”. ACS, *Carte Depretis*, busta 23, fasc. 81: Torielli către Depretis, București, 23 mai 1883.

4.1. Indicați care erau cei “cinci piloni” ai Triplei Alianțe pentru Italia.

.....
.....
.....

4.2. În ce anume se traducea deficiența mediteraneeană a tratatului Triplei Alianțe?

.....
.....
.....

4.6. Bibliografie

Enrico DECLEVA, *L'Italia e la politica internazionale dal 1870 al 1914. L'ultima fra le Grandi Potenze*, Mursia, Milano, 1987.

Helge GRANFELT, *Das Dreibundsystem, 1879-1916*, Stockholm, I-II, 1924-26.

William L. LANGER, *European Alliances and Alignments, 1871-1890*, New York, Alfred Knopf, 2nd ed., 1966.

Carlo MORANDI, *La politica estera dell'Italia da Porta Pia all'età giolittiana*, Felice Monnier, Firenze, 1972.

Rinaldo PETRIGNANI, *Neutralità e alleanza. Le scelte di politica estera dell'Italia dopo l'Unità*, Bologna, Il Mulino, 1987.

Luigi SALVATORELLI, *La Triplice Alleanza. Storia diplomatica 1877-1912*, Milano, ISPI, 1939.

Gioacchino VOLPE, *L'Italia nella Triplice Alleanza 1882-1915*, Milano, 1939.

Enrico SERRA, “Triplice Alleanza”, în F. LEVI, U. LEVRA, N. TRANFAGLIA (ed.), *Il mondo contemporaneo. Storia d'Italia*, La Nuova Italia, Firenze, 1978, III: 1318-1332.

4.7. Răspunsuri pentru testele de autoevaluare

1.1. Principiul libertății și cel al naționalităților.

1.2. Chestiunea romană și iredentismul.

2.1. “Politica mâinilor curate” – refuzul compensațiilor teritoriale altele decât cele ce priveau teritoriile iredente.

3.1. Situată la mică distanță de Sicilia, apărea drept prelungirea naturală africană a peninsulei; condițiile fizice și climatice asemănătoare cu cele din *Mezzogiorno*, favorizaseră de mult timp un important flux migrator italian. În 1879, sursele oficiale italiene indicau un total de 9000 de conaționali stabiliți în Tunisia, dar publiciștii timpului, inclusiv cei francezi urcau numărul lor la 30.000, contra a numai 3000 de francezi.

3.2. Cu vizita Regelui Umberto I la Viena, efectuată între 27-31 octombrie 1881.

4.1. Tripla Alianță pentru Italia se baza pe 5 piloni: 1° Chestiunea tunisiană și relațiile cu Franța; 2° Chestiunea romană; 3° Provinciile iredente și relațiile cu Austro-Ungaria; 4° Bunele relații existente între Imperiile Centrale și Marea Britanie; 5° Salvagardarea principiului monarhic.

4.2. Tratatul ignora complet interesele mediteraneene ale acesteia; nu se făcea nici o referire la chestiunea tunisiană, și nu se ofereau nici un fel de garanții contra altor “surprize africane”, regatul transalpin rămânând la fel de descoperit în fața celor două Puteri dominante în această arie geopolitică, Anglia și Franța.

4.8. Lucrare de evaluare

Pe baza textului unității și a bibliografiei, scrieți o lucrare pe tema “Caracteristicile Triplei Alianțe politice și militare care au divizat Europa”.

Punctele care trebuie atinse sunt: fundamentele ideologice ale politicii externe italiene după 1870, evoluția raporturilor dintre Italia și Austro-Ungaria în contextul Crizei orientale, evoluția raporturilor italo-franceze la începutul anilor 80 și criza tunisiană, negocierile pentru aderarea la alianța Imperiilor Centrale, prevederile concrete ale tratatului Triplei Alianțe, motivațiile Puterilor angajate, viciile acordului, dificultățile inițiale.

Instrucțiuni privind testul de evaluare:

- a. dacă este posibil, tehnoredactat, Arial 12, 1,5 rânduri, max. 15 pagini
- b. se trimite prin poștă tutorelui.
- c. se folosește în primul rând cursul dar pentru obținerea unui punctaj ridicat este necesară parcurgerea bibliografiei indicate.

Criteriile de evaluare sunt:

- claritatea exprimării și absența formulărilor nesigure,
- șirul logic al argumentelor,
- utilizarea bibliografiei.